

Hieronim Sieński
Biblioteka Główna AGH

Profesor Andrzej Oleś

W październiku 2018 roku minęła 95 rocznica urodzin profesora Andrzeja Olesia – wybitnego naukowca z obszaru fizyki jądrowej oraz fizyki ciała stałego.

fot. arch.

Profesor Andrzej Oleś

Andrzej Władysław Oleś urodził się 15 października 1923 roku w Krakowie, w rodzinie inteligentnej. W 1936 roku rodzina przeprowadziła się do Kielc, gdzie uczęszczał do Państwowego Gimnazjum im. Jana Śniadeckiego. Następnie, z powodu wybuchu wojny, uczęszczał na tajne komplety gimnazjalne i w 1942 roku zdał maturę. W tym też czasie podjął studia uniwersyteckie z filozofii na tajnych kompletach Uniwersytetu Jagiellońskiego, dojeżdżając co niedziela do Krakowa. Jednocześnie w Kielcach uczęszczał na tajne nauczanie z wyższej matematyki. W tym też czasie wykrystalizowało się u niego zainteresowanie fizyką. Dodatkowo uczył się języka francuskiego oraz łaciny. W celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa rozpoczął pracę w fabryce marmurów w Kielcach, co dawało niezbędne zaświadczenie o zatrudnieniu. Równocześnie rozpoczął współpracę z Armią Krajową. Działalność konspiracyjna miała charakter pracy wywiadowczej. Oddział 2 AK, do którego należał, gromadził dane o rozmieszczeniu wojsk niemieckich, transportach wojskowych, folksdojczach, zdobywano listy z niemieckiej poczty polowej. Bezpośrednio po wojnie kontynuował studia na Uniwersytecie Jagiellońskim na dwu fakultetach studiując filozofię i fizykę. Od 1945 roku pracował jako asystent wolontariusz w Katedrze Filozofii UJ. W 1948 roku uzyskał absolutorium z filozofii ścisłej i skoncentrował się na studiach z fizyki. W tym też roku podjął pracę w II Katedrze Fizyki Wydziału Górniczego Akademii Górniczej, jako asystent prof. Mariana Mięśowicza. Od tego czasu był związany z akademią i przeszedł w niej wszystkie szczeble kariery zawodowej od asystenta do profesora. W 1950 roku uzyskał dyplom magistra fizyki, na podstawie pracy na temat składowej poziomej promieniowania kosmicznego. W 1960 roku na Uniwersytecie Łódzkim na podstawie pracy „Stosunek składowej elektronowo-fotonowej do składowej przenikliwej promieniowania kosmicznego na poziomie morza na wysokościach górskich”, napisanej pod kierunkiem prof. Mięśowicza, uzyskał doktorat. W tym też roku odbył czteromiesięczny staż w Uniwersytecie im. M. Łomonosowa w Moskwie. W 1961 roku kierował polsko-armeńską grupą badawczą wykonującą przez cztery miesiące

pomiary składowej hydronowej promieniowania kosmicznego na szczycie Aragacu w Armenii. Ten okres jego działalności był związany z fizyką jądrową i cząstkami elementarnymi. W 1963 roku rozszerzył zakres swoich zainteresowań również na fizykę ciała stałego. Współpracował z Instytutem Badań Jądrowych w Świerku prowadząc badania neutronograficzne, a także z Centre d'Etudes Nuclearies de Saclay we Francji. Z jego inicjatywy i pod jego kierownictwem podjęta została budowa dyfraktometru neutronowego, który został zainstalowany przy reaktorze EWA w Świerku. W 1967 roku przedstawił na Uniwersytecie Jagiellońskim rozprawę habilitacyjną „Oddziaływania pomiędzy magnetycznymi momentami atomowymi”. Po uzyskaniu habilitacji został mianowany docentem oraz zorganizował i został pierwszym kierownikiem Zakładu Fizyki Fazy Skondensowanej, którym kierował do 1994 roku. Cztery lata później został wicedyrektorem ds. dydaktycznych Międzyresortowego Instytutu Fizyki i Techniki Jądrowej działającego w strukturach AGH. W roku akademickim 1973/1974 był członkiem Rady Wydziału Elektrotechniki Górniczej i Hutniczej. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1974 roku, a zwyczajnego w 1984. Profesor miał szeroki wachlarz zainteresowań naukowych i wybitne dokonania zarówno w obszarze fizyki jądrowej wysokich energii (badanie promieniowania kosmicznego) jak i w fizyce ciała stałego (badania struktur krystalicznych i własności magnetycznych). Do jego najważniejszych osiągnięć naukowych należy wskazanie, że za magnetyzm jonów uranu odpowiedzialne są elektrony 5f (powszechnie uznany pogląd, wbrew wynikom wcześniejszych badań innych autorów), wyznaczenie i zinterpretowanie wielu struktur magnetycznych, zbadanie szeregu magnetycznych oddziaływań międzyatomowych, opracowanie i wdrożenie neutronograficznej metody wyznaczania tekstur materiałów polikrystalicznych, badanie własności krystalograficznych meteorytów oraz badania podstawowe dotyczące wielu związków ziem rzadkich. Równoległe z pracą naukową profesor pełnił liczne i ważne funkcje organizacyjne. Był prorektorem AGH do spraw nauki w trudnych latach 1981–1984, był wicedyrektorem Instytutu Techniki Jądrowej (ITJ) – w latach 1971–1974 (z Instytutu tego powstał później Wydział Fizyki i Informatyki Stosowanej), był kierownikiem Zakładu Fizyki Fazy Skondensowanej w ITJ (1967–1971), wiceprezesem Polskiego Towarzystwa Fizycznego (był wiceprezesem

przez cztery kadencje), członkiem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, wieloletnim członkiem Centralnej Komisji ds. Tytułów i Stopni Naukowych oraz od 1999 roku członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności (PAU). W ramach działalności w PAU wygłaszał odczyty oraz pisał artykuły, w których omawiał ogólne zagadnienia dotyczące naszej cywilizacji, jak na przykład problem zagrożenia wynikający z niedostatecznych zabezpieczeń arsenału nuklearnego, czy też rolę ziemskiego pola magnetycznego w ograniczeniu szkodliwości promieniowania kosmicznego. Był też członkiem rad naukowych wielu instytucji. Należał do Komitetu Fizyki PAN, Rady Wydziału Fizyki i Techniki Jądrowej, członkiem Konwentu Seniorów Akademii Górniczo-Hutniczej, członkiem Centralnej Komisji do spraw Tytułów i Stopni Naukowych oraz Rady Programowej Technicznego Uniwersytetu Otwartego oraz Action Committee of Applied Physics and Physics in Industry of the European Physical Society ACAPPY. Był także członkiem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (przez 3 kadencje). W latach 1975–1976 profesor pełnił funkcję eksperta z ramienia Organizacji Narodów Zjednoczonych w Brazylii w dziedzinie neutronografii.

Profesor był gorącym patriotą, po wojnie był członkiem organizacji Wolność i Niepodległość (WiN). Będąc już na emeryturze profesor Oleś pełnił przez dwie kadencje (w sumie 6 lat) funkcję przewodniczącego Rady Naczelnej Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej.

Profesor położył znaczne zasługi w kształceniu kadr naukowych. Wypromował 19 doktorów, z których siedmiu jest profesorami. Ponadto był recenzentem 53 prac doktorskich, 30 rozpraw habilitacyjnych, 27 wniosków o tytuł lub stanowisko profesora. Jego wychowankowie pracują w AGH, w przemyśle oraz w instytucjach naukowych w kraju i za granicą. Był autorem lub współautorem około 150 prac naukowych opublikowanych w uznanych czasopismach zagranicznych i krajowych. Najbardziej znane to opracowane pod jego kierunkiem tablice struktur magnetycznych wyznaczonych dyfrakcją neutronową „Magnetic Structures Determined by Neutron Diffraction” (1976), które są używane w ośrodkach naukowych na całym świecie zajmujących się badaniami magnetyzmu oraz podręcznik „Metody doświadczalne fizyki ciała stałego” (1998), z którego uczą się kolejne roczniki studentów.

Trudno przecenić zasługi profesora dla AGH. Wiele z jego odkryć naukowych niosło ze sobą możliwości zastosowań praktycznych. Jako przykład można podać neutronograficzną metodę określania tekstur materiałów polikrystalicznych, która zaowocowała współpracą z instytutami metalurgii i z Instytutem Odlewnictwa w Krako-

foto: R. Wawrzczak

Uroczystość nadania auli wykładowej imienia Profesora Andrzeja Olesia

wie lub badania struktury i własności materiałów grafitowych prowadzonymi wspólnie z Nowosądeckimi Zakładami Elektrod Węglowych. Był organizatorem środowiskowego Technicznego Uniwersytetu Otwartego. Organizował też konferencje krajowe i międzynarodowe, między innymi „Fizyka dla przemysłu”, które zawsze służyły promocji naszej uczelni oraz „Physics for Industry, Industry for Physics”. Jako dydaktyk był ceniony między innymi za umiejętność przekazywania wiedzy o rzeczach trudnych w sposób przystępny. Jego wykłady zawsze były bardzo starannie przygotowane i cieszyły się dużą popularnością wśród studentów.

W 1995 roku Akademia Górniczo-Hutnicza wyróżniła go tytułem doktora honoris causa, w uzasadnieniu podając „za wybitne osiągnięcia w dziedzinie fizyki, zwłaszcza za stworzenie szkoły fizyki ciała stałego, twórczy wkład w rozwój metod badawczych w tej specjalności i wyjątkowe zaangażowanie w kształcenie młodych fizyków, w uznaniu zasług dla Akademii Górniczo-Hutniczej i Wydziału Fizyki i Techniki Jądrowej”.

Profesor był wielokrotnie wyróżniany, nagradzany i odznaczany, między innymi: Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Zasłużonego Nauczyciela, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i Złotą Odznaką „Za pracę społeczną dla miasta Krakowa” oraz Nagrodą im. prof. Taklińskiego (był pierwszym laureatem tej prestiżowej nagrody). Posiadał także odznakę kombatancką „Weteran Walk o Niepodległość”.

Karykatura prof. Andrzeja Olesia zaczerpnięta z publikacji: Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie. [aut. karykatur: Elżbieta Cieluch]. Kraków, 1989

W październiku 2008 roku przypadł jubileusz profesora Andrzeja Olesia, nestora fizyków w AGH i jej doktora honoris causa. Profesor obchodził 85-lecie urodzin. Z tej okazji, pragnąc specjalnie uhonorować profesora – jubilata, władze dziekańskie Wydziału Fizyki i Informatyki Stosowanej zorganizowały uroczyste seminarium, które odbyło się 24 października 2008 roku. Sylwetkę jubilata oraz najważniejsze osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne przedstawili goście: prof. Jerzy Warczewski (Instytut Fizyki Uniwersytetu Śląskiego) i prof. Andrzej Szytuła (Instytut Fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego). Kolejnym mówcą podczas tego spotkania był prof. Tadeusz Słomka – ówczesny Prorektor ds. Ogólnych, który w bardzo osobistym wystąpieniu podkreślił wielkie zasługi jubilata dla nauki polskiej, dydaktyki fizyki i dla naszej uczelni. Najważniejszym mówcą w tym dniu był jednak sam jubilat – profesor Oleś, który podziękował swoim kolegom i przyjaciołom za wszystkie lata wspólnych badań naukowych i podsumował je w krótkim, wzruszającym wystąpieniu. Pięć lat wcześniej odbyło się podobne jubileuszowe spotkanie. Doktor hab. Jacek Nizioł tak to wspominał: „Dla pracowników i studentów Wydziału Fizyki i Techniki Jądrowej godzina 12:15 w piątek to zwykle uświęcony tradycją termin, w którym odbywa się cotygodniowe seminarium wydziałowe. Poświęcone jest aktualnym zagadnieniom fizyki, a prelegentami są zazwyczaj pracownicy wydziału lub zaprzyjaźnione osoby. 17 października 2003 roku spotkanie to przebiegło nieco inaczej, choć niewątpliwie fizyka była mottem. Okazja była bowiem niecodzienna i szczegó-

nie uroczysta – 80 urodziny profesora Andrzeja Olesia. Jubileusz osiemdziesięciu lat, choć sam w sobie jest godzien szacunku, nabiera wyjątkowego znaczenia w zestawieniu z dwiema innymi rocznicami przypadającymi w bieżącym roku, związanymi z osobą profesora. Są to 55-lecie jego pracy naukowej oraz 30 rocznica istnienia Zakładu Fizyki Fazy Skondensowanej, którego jest założycielem i wieloletnim kierownikiem”. Profesor Andrzej Oleś zmarł 18 stycznia 2014 roku i został pochowany na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie

Miesiąc po śmierci profesora – 17 lutego 2014 roku – Rada Wydziału Fizyki i Informatyki Stosowanej jednogłośnie podjęła decyzję, aby sali wykładowej wydziału nadać imię profesora A. Olesia. We wspomnieniach z tamtego okresu pojawiały się słowa, że „profesor Oleś był zarówno wielkim autorytetem, a jednocześnie bardzo życzliwym człowiekiem. Szczegrze cieszył się z naszych sukcesów i był z nami we wszystkich chwilach trudnych, starając się nas zrozumieć i pocieszyć. Zawsze pierwszy w pracy i ostatni w kolejce po zaszczyty i tak prawie do samego końca swojego życia”. Sala wykładowa została nazwana „Audytorium im. prof. Andrzeja Olesia”. Uroczystość nadania imienia odbyła się 11 czerwca 2014 roku w holu na pierwszym piętrze budynku Wydziału Fizyki i Informatyki Stosowanej AGH – pawilon D-10. W uroczystości wzięli udział: rodzina profesora, prof. Tadeusz Słomka – Rektor AGH, prorektorzy, przyjaciele i współpracownicy profesora z wielu uczelni i instytucji naukowych oraz doktoranci i studenci. Uroczystość otworzył dziekan Wydziału Fizyki i Informatyki Stosowanej prof. Janusz Wolny, który powiedział wówczas, między innymi: „Był to człowiek szlachetny, wielkiej dobroci i bezinteresowności, gorący patriota. Większość z nas tutaj zgromadzonych znała go, jako profesora fizyki. Był on nie tylko wybitnym naukowcem, ale także niestrudzonego nauczycielem i wychowawcą wielu pokoleń studentów”. Szczególnie życzliwe jego dokonania zaprezentował prof. T. Słomka, który powiedział: „Profesor zainicjował główne kierunki badawcze katedry, w której z biegiem czasu rozwinęły się następujące problematyki: badania przemian fazowych, analiza symetryczna, struktury aperiodyczne, struktura elektronowa ciała stałego, odkształcenia plastyczne oraz przewodzące polimery. Zorganizował również Środowiskowe Seminarium Magnetyczne, które odbywało się początkowo w soboty i odegrało bardzo ważną rolę w integracji fizyków pracujących w dziedzinie fizyki fazy skondensowanej w krakowskich ośrodkach badawczych. Uwagę profesora pochłaniała także współpraca fizyki z przemysłem. Organizował kolejne konferencje z cyklu »Fizyka dla przemysłu«.

Źródła:

- Łuźny W.: Jubileusz Profesora Andrzeja Olesia. Biuletyn AGH 2008, nr 11, s. 14, 32, [foto];
 Nizioł J.: Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Andrzeja Olesia. Biuletyn Informacyjny Pracowników AGH 2003, nr 123, s. 6-7, [foto];
 Oleś A.: Andrzej Oleś – moje drogi... Biuletyn AGH 2008, nr 11, s. 14-17, [foto];
 Wielka Księga 85-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej. Gliwice 2004, s. 257-258, [foto];
 Wierzbowski K.: Nadanie sali wykładowej imienia Profesora Andrzeja Olesia. Biuletyn AGH 2014, nr 78/79, s. 13-15, [foto];
 Wierzbowski K.: Sesja Naukowa z okazji 50-lecia pracy w AGH Profesora Andrzeja Olesia. Biuletyn Informacyjny Pracowników AGH 1998, nr 60, s. 18;
 Współcześni uczeni polscy : słownik biograficzny. T. 5: Suplement A – Ź. Red. nauk. J. Kapuściak. – Warszawa 2006, s. 610-611, [foto];
 Wydarzenia w AGH : jubileusz profesora Andrzeja Olesia. Vivat Akademia : AGH 2009, nr 2, s. 14, [foto].

Przez wszystkie lata swojej działalności profesor intensywnie pracował naukowo, pomimo licznych funkcji organizacyjnych. I czynił to jeszcze długo po przejściu na emeryturę. Profesor Oleś był zamiłowanym wykładowcą i dydaktykiem, a także popularyzatorem wiedzy. Przez wiele lat prowadził wykłady z fizyki dla studentów Wydziału Elektrotechniki, Automatyki, Informatyki i Elektroniki. Wykłady te cieszyły się ogromną popularnością wśród studentów. Tu trzeba dodać, że profesor posiadał fenomenalną pamięć i prowadził wszystkie wykłady nie używając notatek. Wykłady te były nieustannie aktualizowane. Tworzył zawsze wspaniałą atmosferę, bezpośrednią i przyjacielską, w gronie współpracowników w katedrze, na wydziale i na uczelni”.

fot. R. Wawrzczak

Uroczystość nadania auli wykładowej imienia Profesora Andrzeja Olesia

Polska Nagroda Inteligentnego Rozwoju dla uczonego z AGH

Katarzyna Wrzozczyk
Dział Informacji i Promocji

Badania prowadzone są głównie w ramach projektu „Bezkontaktowe obrazowanie uszkodzeń z wykorzystaniem technik laserowych” realizowanego z grantu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju LIDER 2016.

Celem projektu jest opracowanie nowatorskiego systemu pomiarowego służącego do badań nieniszczących struktur kompozytowych, wykorzystującego techniki laserowe oraz przynależnego pakietu oprogramowania do obróbki sygnałów pomiarowych i wyliczania informacji diagnostycznej. Szczególny nacisk położony jest na analizę kompozytów strukturalnych w tym laminatów kompozytowych zbrojonych długimi włóknami wykorzystywanych w strukturze nośnej odpowiedzialnych elementów konstrukcyjnych. System pomiarowy bazował będzie na nowatorskiej technice badań nieniszczących, jaką jest spektroskopia liczby falowej. Opracowywany system diagnostyczny będzie w pełni bezkontaktowy zarówno po stronie wzbudzenia fal sprężystych w strukturze, jak i po stronie akwizycji sygnałów. Prowadzone prace będą wspomagane symulacjami komputerowymi procesu wzbudzenia i propagacji fal sprężystych w materiałach kompozytowych z uszkodzeniami.

Doktor inż. Łukasz Pieczonka z Wydziału Inżynierii Mechanicznej i Robotyki został laureatem Polskiej Nagrody Inteligentnego Rozwoju w kategorii „Innowacyjny młody lider nauki” za badania naukowe dotyczące nieniszczących kompozytów.

Nagroda Inteligentnego Rozwoju jest ogólnopolskim wyróżnieniem doceniającym samorządy, podległe im spółki oraz przedsiębiorstwa, które przez swoje nowatorskie inwestycje i rozwiązania przykładają się do zrównoważonego rozwoju. Drugą grupą laureatów są uczelnie, jednostki naukowe, ośrodki, instytucje, przedsiębiorstwa i osoby realizujące innowacyjne projekty.

Inicjatorem i organizatorem Polskiej Nagrody Inteligentnego Rozwoju jest Centrum Inteligentnego Rozwoju. Honorowy patronat nad wyróżnieniem sprawuje dr Alicja Adamczak, prezes Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej. Partnerem merytorycznym jest Śląskie Centrum Etyki Biznesu i Zrównoważonego Rozwoju.

Uroczysta gala wręczenia nagród odbyła się 19 października 2018 roku podczas Międzynarodowego Forum Inteligentnego Rozwoju 3.0 w Uniejowie.